

Dèhyarahyon univèrthèlè di drê dè l’Omo

Translation: Anne-Marie Yerly

D’a premi

Konchidèrin ke la rèkoneyechanthe dè la dinyità ke bayè drê a ti lè minbro dè la famiye umêna è dè ti lou drê parè è inkontèchtâbyo, l’è le fondèmin dè la libèrtâ, dè la djuchtiche è dè la pé din le mondo,

Konchidèrin ke la mèkoneyechanthe è le mèpri di drê dè l’Omo l’an menâ a di j’akchyon pindâbyè dè barbari ke rèbrekon la konhyinthe dè l’umanità, è ke l’arouvâye d’on mondo yô lè dzin cheron libro dè dèvejâ è dè krêre, ètsapo dè la pouère è dè la mijére, l’è j’ou proklamâ kemin le pye hôta èchpèranthe dè l’Omo,

Konchidèrin ke l’è fêrmo inportin ke lè drê dè l’Omo chéyan inparâ par on drê po ke l’omo chi pâ d’obedji par on dèri rèkoua dè chè rèbrekâ kontre la tirani è la choudzihyon

Konchidèrin ke fô chuto inkoradji la tsèvanthe di rapouâ d’amihyâ intrè nachyon.

Konchidèrin ke, din la « Charte » lè poupyo di Nachyon-j’Unyè l’an a rè proklamâ lou fê din lè drê dè fon dè l’omo, din la dinyità è la vayâ dè la pèrchena umêna, din l’ègalità di drê di j’omo è di fèmalè, è ke ch’è chon promè dè ch’ ingadji a inkoradji le pourgrè por ti, è a inchtâlâ di mèyou kondihyon dè ya din la libèrtâ la pye granta,

Konchidèrin ke lè j’Ètha Minbro chè chon ingadji a achurâ, in boun’akouâ avui l’Organijachyon di Nachyon j’Unyè, le rèchpè univèrthèlè è vertâbyo di drê dè l’Omo è di libèrtâ fondamintalè,

Konchidèrin k’on idé kemouna dè hou drê è libèrtâ l’è dè la pye hôta

L’Achinbyâye gènèrale

Di bin fêrmo ke laDèhyarahyon univèrthèlè di drê dè l’Omo l’è kemin la mèyou tsouja a avè pê ti lè poupyo è totè lè nachyon po ke totè lè dzin è ti lè minbro dè la chochyètâ ke l’an ha Dèhyarachyon a l’èchpri, l’ôchan a kâ, pê l’inchènyèmin è l’èdukachyon, dè tsèvanhyi le rèchpè dè hou drê è libèrtâ, è d’in achurâ, pê di mèjerè dè tsèvanthe d’oâdre nachyonal è intèrnachyonal, la rèkoneyechanthe è l’aplikachyon univèrthèlè è vertâbya, atan parmi lè populachyon di j’Ètha Minbro lou-mimo tyè parmi hou di tèritéro in pyathe, a lou choudzihyon.

Artike yon (1)

Totè lè dzin vinyon ou mondo libro è parè in dinyità è in drê. Chon dotâ dè réjon è dè konhyinthe è dèvon chè konportâ lè j’on-lè j’ôtro din on èchpri dè fraternità.

Artikle dou (2)

Tsakon pou chè prèvayè dè ti lè drê è dè totè lè libèrtâ prohyamâ din la prèjinte Dèhyarahyon, chin rèjêrva, ke chéyè dè rache, omo ou fèmala, dè kolâ, dè lînvoua, dè rèlidzyon, d’idé politike è dè tot’ôtro j’idé, d’orjine nachyonale ou « sociale », dè fortèna, dè vinyète ou mondo è dè to’t’ôtra chituachyon.

In dèpye, chè farè rin dè yite fondâye chu le chtatu politike, juridike ou bin intèrnachyonal dou payi ou bin dou tèritéro du yô la pèrchena i chô, ke chi payi ou chi tèritéro chi indèpindin, dèjo tutèla, pâ libro dè chè j’akchyon ou bin choudzè a kotyè j’inkupiyo a cha libra volontâ.

Artikle trè (3)

Tota dzin l’a drê a la ya, a la libèrtâ è a la churètâ dè cha pèrchena.

Artikle katro (4)

Nyon cherè tunyu in èhyavâdzo nè a choudzihyon, l’èhyavâdzo è l’ingadzèmin di j’èhyâvo chon intèrdi din totè lè fouârmè.

Artikle thin (5)

Nyon cherè betâ a la tortura, nè a di pènè ou di krouyo trètèmin , pâ umin ou dègradin.

Artikle chè (6)

Tsakon l’a drê a la rèkoneyechanthe din ti lè yu dè cha pèrchenalità juridike.

Artikle chate (7)

Ti chon parè dèvan la lê è l’an drê chin rèjêrva a tota la protèkchyon de la lê. Ti l’an drê a ithre inparâ kontre totè lè tsoujè ke tindron pâ dou konto dè ha Dèhyarahyon è kontre totè provokachyon.

Artikle vouète (8)

Tota dzin l’a drê a on rèkoua vayâbyo dèvan lè rèprèjintin di djuchtichè nachyonalè konpètintè kontre di j’akte rèchpèktin pâ lè drê dè fon ke l’i chon rèkonyu, pê la konchtituchyon ou bin pê la lê.

Artikle nà (9)

Nyon pou ithre arbitrerèrmin arèthâ, dètinyè nè bani.

Artikle dji (10)

Tota dzin l’a drê, in pyèna égalità, ke cha kouja chi intindya in tota djuchtiche è in publike pè on tribunal indépindin è neutre, ke déchidèrè, ke chèyè dè chè drê è obligachyon, ke chèyè dè l’utilità dè tot’akujachyon in djuchtiche diridjia kontre li.

Artikle ondzè (11)

Tota dzin akujâye de n’akchyon kondanâbya l’è chupojâye inochinta tantyè ke cha kulpabilitâ chèyè aprovâye pè la lê din on prothè publike, yô totè lè garanti nèchechèrè a cha dèfincha l’i cheron achurâyè.

Nyon cherè kondanâ po di j’akchyon ou bin di mankèmin adon ke chu le momin n’iran pâ on akte ke mertâvè na punihyon. Parè, nyon cherè punè fèrmo, tyè ou momin yô la krouy’akchyon irè j’ou fète.

Artikle dodzè (12)

Nyon porè ithre choudzè a di j’intrèfetsichè arbitrerè din cha ya poupra, intye-li, cha famiye, chon tinyèmin ou bin cha korèchpondanthe, nè a di j’atintè a che n’anâ è a chon rènon. Tota dzin l’a le drê d’ithre inparâye pè la lê kontre hou j’intrèfetsichè è di j’afère dinche krouyè.

Artikle trèdzè (13)

Tota dzin l’a le drê d’alâ chève è léva in tota libèrtâ è dè rèyi chon tinyèmin din on Ètha , n’inpouârtè le tyin.

Tota pèrchena l’a le drê dè tyithâ ti lè payi, mimamin le chyô, pu dè rèvinyi din chon payi.

Artikle katouârdzè (14)

Dèvan la pèrchèkuchyon, tota dzin l’a le drê dè tsèrtyi on a-chokrè in churètâ è dè ithre èbèrdji din di j’ôtro payi.

Chi drê pou pâ ithre vayâbyo kan i chon in pourchuitè, vertâbyamin fondâyè chu on krimo dè drê kemon, ou bin di manèrè kontrèrè i rèyèmin di Nachyon j’Unyè.

Artikle tyindzè (15)

Tota dzin l’a drê a chon poupro payi.

Nyon pou ithre indjuchtamin dèporvi dè cha nachyonalità, nè dou drê dè tsandji dè nachyonalità.

Artikle chèdzè(16)

Achtou ke chon in âdzo è kopâbyo dè prokrèâ, l’omo è la fêmala, chin limita ke chèyè dè rache, dè nachyonalità ou bin dè rèlidzyon, l’an le drê dè lou maryâ è dè fondâ na famiye. L’an di drê parè din le maryâdzo, dou tin dou maryâdzo è achebin kan le maryâdzo l’è abouli.

Le maryâdzo pou ithre hyou rintyè avui le libro konchintèmin di j’èpâ ke chon ingadji.

La famiye l’è le fondèmin naturèle è chèrtin de la chochyètâ, l’a drê a ithre inparâye pè la chochyètâ è l’ Ètha.

Artikle djij’è chate (17)

Tota dzin, atan cholèta tyè dè binda, l’a drê d’ithre propriètéro.

Nyon pou ithre indjuchtamin dèporvi dè cha propriètâ.

Artikle djij’è vouète (18)

Tota dzin l’a drê a moujâ kemin i vâ, in konhyinthe è in rèlidzyon; chi drê konpouârtè l’èpâhyo dè tsandji dè rèlidzyon ou bin dè fathon dè moujâ, l’a achebin la libèrtâ dè fère konyèthre chè j’idé in rèlidzyon ou bin achebin dre chin ke n’in moujè, li-mima ou avu di j’ôtro, atan in publiko tyè intrè-lâ, pè l’inchènyèmin, lè pratikè, le kulte è la fathon dè pratikâ.

Artikle djij’è nà (19)

Tota dzin l’a drê libramin dè moujâ è dè dre, chin l’i bayè le drê d’è pâ ithre inkupiyyi a kouja dè chin ke moujè è le drê dè tsèrtchi, dè rèchuèdre è rèparti, chin konchidèrachyon dè frontèrè, lè novi è lè j’idé dè tyinta fathon è avu tyin moyin ke chèyè.

Artikle vin (20)

Tota dzin l’a drê a la libêrtâ d’achinbyâyê è dè chochyêtâ ke volon travayi po la pé.

Nyon pou ithre d’obedji dè fêre partya de n’achochyachyon.

Artikle vint’yon (21)

Tota dzin l’a drê a prendre pâ a la dirêkchyon di j’afêre publikê dè chon payi, ke chêyê dirêktamin, ou bin in pachin pê di rêprêjintin ke l’a libramin rêyi.

Tota dzin l’a drê d’arouvâ, din di kondihyon d’égaltâ, y fonkchyon publikê dè chon payi.

La volontâ dou poupyo l’è le fondèmin dè l’otoritâ di povê publiko ; chta volontâ dè chè réalijâ pê di j’êlêkchyon onithè ke dêvon avi yu din di tin prèyu, ou vôte chèkrê dè ti, ou bin d’apri na prothatâye a parêre, achurin la libêrtâ dou vôte.

Artikle vint’è dou (22)

Tota dzin, in tin ke minbro dè la chochyêtâ, l’a drê a vivre trantiyilo din la chochyêtâ. L’è j’ou fondâye po chatifyâ lè drê êkonomike, kulturêle è nèchèchéro a cha dinyità è po fêre a tsêvanhyi cha pêrchenalitâ, grâthe a l’êfouâ dou payi è a la boun’intinta intrè ti lè payi, in kontin l’organijachyon è chè moyin dè vivre.

Artikle vint’è trê (23)

Tota dzin l’a drê ou travô , libro a li dè rêyi le tâtso ke l’i konvin, a di rêjenâbyê è djuchtê kondihyon, a cha chatichfakchyon, l’a drê achebin a ithre inparâ kontre le tsômâyâdzo.

Ti l’an drê, chin j’indjuchtiche, a on tô kovin por on tô travô.

Chi ke travayê l’a drê a on djuchto kovin, in tota djuchtiche è a che n’êchyin, por achurâ, achebin a cha famiye ouna ya din la dinyità umêna, è in dêpye, che fô, ti lè j’ôtro moyin dè protêkchyon.

Tota dzin l’a drê dè fondâ di chindika avu di j’ôtro, achebin dè ch’ingadji din di chindika po dèfindre chè j’intèrê.

Artikle vint’è katro (24)

Tota dzin l’a drê ou rêpou è i dichtrakchyon dè totê chouârtê, bin chur din on tin rêjenâbyo intrè lè tin dè travô è hou dè kondji payi, prèyu po chin.

Artikle vint’è thin (25)

Tota dzinl’a drê a on trin dè ya chufijin a cha ya, por achurâ cha chindâ, chon bin’ithre è chi dè cha famiye, notamin po le medji, lè vithirê, le tinyêmin, lè chouin dè mêdzo, achebin po lè chèvucho ke dèmandê na famiye ke l’a drê a la chèkuritâ , kan l’i a dou tsômâdzo, la maladi, l’invaliditâ, le vêvâdzo, la viyêthe, din le ka dè pêrda dè chè moyin a kouja dè krouyê chyâyê ; fro dè cha volontâ.

La matèrnitâ è l’infanthe l’an drê a on’êde è oun’achichtanthe rêyîè. Ti lè j’infan, ke chêyan vinyê ou mondo din le maryâdzo ou bin in dêfro, l’an la dzoyechanthe dè la mima protêkchyon.

Artikle vint’è chê (26)

Tota dzin l’a drê a l’êdukachyon. L’êdukachyon dè ithre gratiche, ou mintê po l’inchênnyêmin d’êmoda. Le premi l’inchênnyêmin l’è obligatéro. L’inchênnyêmin dè la tèkniqe, è l’aprintechâdzo d’on mihyi, dè ithre ouvê a ti ; l’intrâye i hôtê j’étudê dè ithre achebin ouvêrta in pyên’égaltâ a ti, d’apri lou merto.

L’êdukachyon dè vijâ a la pyêna ravuchête dè la pêrchenalitâ umêna è achebin ou rêinforhyêmin dou rêchpê di drê dè l’omo è di libêrtâ premirê. I dè favorijâ l’intindêmin, la tolêranthe è l’amihyâ intrè totê lè nachyon è totê lè chouârtê dè rachê ou dè rêlidziyon, achebin po chyêdre l’êvoluchyon di j’aktivitâ di Nachyon j’Unyê po le mantin de la pé.

Lè parin l’an, pê prioritâ, le drê dè rêyi la chouârta dè l’êdukachyon a bayi a lou j’infan.

Artikle vint’è chate (27)

Tota dzin l’a le drê dè prendre pâ libramin a la ya kulturêle dè la chochyêtâ kemouna, dè prendre pyiêji di moudê è kothemê è dè partichipâ ou pourgrê de la hyinthe è a to le bin ke n’in rêtirê.

Tsakon l’a drê a l’inparâye dè ti lè j’intèrê ke vinyon dè chin ke l’a pu krêâ, tan po fêre tsêvanhyi la hyinthe ou chè dêmorâ.

Artikle vint’è vouète (28)

Tota dzin l’a drê, ke chè betâ in pyathe in piti è in grô, on ouâdre, po ke lè libêrtâ êkritê din ha Dêklarahyon, puêchan trovâ on êfê vayin.

Artikle vint’è nâ (29)

L’individu l’a di dêvê a inpyâ po la chochyêtâ kemouna yô i chè tin, ke cha pêrchenalitâ puêchè chè tsêvanhyi on pye pri dè chè vâ.

Kan i fâ a vayê chè drê è din la dzoyichanthe dè chè libêrtâ, tsakon l’è achtrin, ma tanyê i limitê kemandâyê pê la lê, rintyê por achurâ la rêkonyechanthe è le rêchpê di drê è libêrtâ di j’ôtro, pu achebin dè chatifyâ i djuchtê kondihyon dè la chejinthe, dè l’ouâdre publiko è dou bin’ithre dè ti, din na chochyêtâ dêmokratike.

Chtou drê è libèrtâ ne poron djamé chê fêre ou kontréro di prèkchripchyon di Nachyon j’Unyè.

Artikle trinta (30)

Pâ ouna cheule dichkpojichyon dè chta Dèhyarahyon porê ithre konprêcha è inpyèyia, por on Ètha, on groupèmin ou bin on individu, on drê ou on’ôtro, dè chê bayi a oun’aktivitâ ou bin dè fêre ôtyè kontre l’avutrâye di drê è libèrtâ ke l’i chon inchkri.